

pjevati »velikim« tonovima, mogu razviti stanovitu jakost, ali ona je obično forsirana i za rafiniranog slušaoca vrlo neugodna. S ovom pojavom onda idu usporedno nemodulativnost glasa i nesposobnost pjevanja visokog registra. Njihove ambicije mogu biti strašne. Neki imaju toliku smjelost pa se čak i na opernim scenama pojavljuju. U njihovim nastupima teško je kazati tko se više muči: oni ili slušaoci. U takva stanja mogu doći i oni koji su na početku svoje karijere imali zdrav glasovni organ, ali su uslijed forsiranja doživjeli glasovni krah. Većina takvih pjevača nema autokritike i ne želi priznati svoj pad, pa se uporno pojavljuje na pozornicama tiranizirajući slušaoce koji ih često iz pijeteta, sjećajući se prošlih uspjelih kreacija na pozornici, tolerira. No oni to ne shvaćaju i pomanjkanje aplauza tumače kao zlonamjernost, a kritičare koji im to eventualno prigovore, ogovaraju i progone gdje i kako mogu. Kantomanstvo, dok je privatnog karaktera, nije negativna pojava, ali kada želi postati javno afirmirano, postaje neugodno, pa čak i štetno. Kad nam god ovi jalovi entuzijasti nešto zapjevaju, unatoč stanovitoj bivšoj muzikalnosti, njihovo će pjevanje uvijek biti nedorečeno. Kod njih se uvijek može govoriti samo o onome što su htjeli ili namjeravali izvesti, ali nikad što su izveli. Međutim, u umjetnosti nije važna namjera, nego ostvarenje. Slušaoca ne interesira što bi netko htio kazati, nego što je u stanju kazati, ili naprosto što i kako kazuje. U pjevanju nije važno što bi nam netko htio kroz pjevanje reći, nego nas interesira pjevanje kao takvo. Mi ne slušamo namjeru nego realizaciju. Prema tome, ako pjevač nije u stanju ostvariti konkretnu realizaciju kroz instrument,

već pokušava nešto mimo njega, tada on nije i ne može biti umjetnik pjevanja.

Ljubitelji opere, na primjer, dobro poznaju ariju Lorisa iz Giordanove opere »Fedora«. Ova kratka arija i ljubavna izjava imade prekrasnu melodiju koja je polagana i raspjevana. Tu lijepu melodiju glas mora slijediti poput instrumenta. Sve ono što prelazi smisao njenih riječi kompozitor je rekao melodijom. Ta melodija otkriva sve treperenje duše i sav ljubavni žar. I kao što slavuj svojim opojnim pjevom osvaja svoju ljubljenu, tako i ova zanosna melodija traži svoga slavuja, traži u glasovnom instrumentu tenorovu slatkoću i zvonkost da bi kroz nju dokazao ljubavnu snagu toga trena. Tenor koji je interpretira može imati privatno šezdeset godina, to nije važno, jer samo ako u svom grlu krije svježinu i zvonkost tona, mi ćemo imati doživljaj da slušamo mladog ljubavnika. I tu je tajna mladosti u pjevačkoj umjetnosti.

Naprotiv netko može biti po godinama vrlo mlad, ako nema potrebnu tonsku kvalitetu, u Lorisovoj će ljubavnoj ariji ostati nedorečen. On može inzistirati na tekstu, unositi uzbuđenje u glas, to će uvijek djelovati kao izvitopereno pretjeravanje. On može čak i muzikalno frazirati, ali ipak će izostati estetski doživljaj, jer će sve svršiti na konstataciji: »On bi to lijepo otpjevao da ima glasa.« U toj će interpretaciji uvijek biti nečeg praznog. To će biti ljubavnik kojemu manjka osvajачka moć.

Instrument, dakle, nosi u sebi potencijalnu snagu izraza. To je pjevačeva Samsonova snaga. Za to čarobno zvono komponirana je ova melodija, jer ljepota melodije imperativno zahtijeva ljepotu glasovnog instrumenta.

Ladislav Šaban

Najstariji poznati podatak o orguljama u gradu Varaždinu 1459. godine

Sudski sporovi često su vrijedni izvori za kulturno-povijesne podatke svake ruke. Da nije bilo svadljivog siledžije Andrije, orguljaša crkve sv. Marka u Zagrebu, čije se ime mnogo puta provlači stranicama knjige sudskih sporova gradske uprave, kasnija pokoljenja ne bi vjerojatno znala da je Zagreb već najkasnije 1359. g. na Gradecu (Griču) imao orgulje u župnoj crkvi. Podaci su toliko značajniji, jer su najstariji za koje znamo da govore o orguljama u Hrvatskoj.

I sudski zapisnici grada Varaždina sačuvali su najstariji podatak o gradskim orguljama, iako indirektno. Da se nije na nekom sajmu na javnom mjestu žena nekog orguljarskog majstora posvadała i počupala s remenaricom i njenim mužem i

da se iz toga nije porodila teška tučnjava koja je svršila na sudu, ne bismo valjda saznali da je 1459. bilo u Varaždinu orgulja.

Pokušat ćemo rekonstruirati na osnovi teksta zapisnika što se je zbililo na varaždinskom sajmu 1459.

Orguljarica čije se ime ne spominje kupovala je po svoj prilici na sajmu u nekog remenara remenje i kožu, možda baš za potrebe svoga muža, orguljarskog majstora. Nekada je bilo u običaju da se ljudi prilikom kupnje nadugo ojenjkaju prije negoli kupe robu. Vjerojatno je tako radila i orguljarica i, da bi robu što jeftinije i povoljnije dobila, bit će da je pretjerala u prigovaranju. To je raspalilo remenarovu ženu i remenara, došlo je

da rječkanja, psovanja, žene se počele vući za kosu, dok nije konačno remenar na mrtvo izlupao orguljaricu. Nevoljna žena dopala je debelih batina, a i sedam crnih masnica.

Orguljarica je pošla na magistrat i tužila remenara i njegovu ženu. Magistrat je poveo sudski postupak, sastala se porota i donijela slijedeću presudu: što se psovki tiče obje su se stranke podjednako psovale i vrijeđale, pa je tim samim ovaj dio spora izjednačen i izravan; ali radi onoga što je orguljarica tvorno pretrpjela i dopala batina i masnica, sud je presudio da remenar mora orguljarici za svaku masnicu platiti po stotinu denara, što ukupno čini 700 denara jer je bilo sedam masnica, što je bila teška globa. Pošto se sve ovo zbio na sajmu, dakle na javnom mjestu, radi čega bi i orguljarica morala biti kažnjena, porota je zaključila neka sudac njoj oprost i ne kazni je. Baš po ovom se epilogu čini da je orguljarica bila zaista teško isprebijana, radi čega je pobudila samostalnost u porote pa joj je ova otpustila svaku kaznu.

Po običajima srednjovjekovnog sudovanja cijeli tekst sudskog zapisnika sadrži samo najnužnije elemente spora, grubo i stilistički nemarno nabacane. Ovakvi zapisnici imali su više služiti kao podsjetnik u slučaju priziva nezadovoljne stranke, negoli da budu službeno doručeni pravni dokument. Zato nam često ne preostaje drugo već da se prihvatimo domišljanja, kako bismo što približnije shvatili pravi smisao spora, a i presude. Posao često prilično otežava i jezična strana teksta. U našem slučaju to je srednjovjekovni njemački jezik ispremiješane ortografije, a i pojedine su riječi u toku vremena promijenile iskonski smisao ili su odbačene. Na kraju članka donosim tekst, tumačenje i pokušaj prijevoda. Na taj način čitalac može zauzeti vlastiti stav ako se ne bi s mojim tumačenjem slagao.

Ali nije sudski momenat ono što je za nas zanimljivo u ovoj anegdoti, već podatak o orguljariskom majstoru koji boravi u Varaždinu 1459. godine, što je u nedostatku drugih podataka važno za povijest orguljarstva u sjevernoj Hrvatskoj. Ipak držim da iz ovog podatka ne bi trebalo odmah izvući zaključak kao da je već u to vrijeme u Varaždinu postojala neka stalna orguljarska radionica. U to vrijeme, a još i dugo poslije, u Hrvatskoj ima odviše malo mogućnosti za neku stalnu zaradu orguljarskog majstora od koje bi mogao živjeti i uzdržavati svoju porodicu, jer — koliko je sada poznato — malo koji grad ili samostan ima orgulje. Prema tome i posla nema dosta.

Prema onome što je poznato iz strane i naše stručne literature ili arhivskih izvora, srednjovjekovni malobrojni orguljari pretežno nemaju svojih stalnih radionica, ne samo kod nas već ni drugdje. Sa svojim alatom i najnužnijim potrepštinama, skupa sa svojim pomoćnicima orguljari putuju po svijetu u potrazi za poslom: ondje gdje nađu posla privremeno se nastanjuju i rade, a možda onamo dovode i svoje porodice ako posao mora potrajati dulje vremena.

Orguljarima posao obično sporo odmiče, bilo radi primitivnog (i zato nespretnog i kompliciranog) razvojnog stupnja ustrojstva orgulja ili pak zato što moraju svaki pojedini dio mehanizma, bio ovaj od drveta, kože ili metala na licu mjesta vlastitom rukom izrađivati. Ovo osobito vrijedi za pravljenje svirala: lijevanje kositra ili olovne mješavine za izradbu svirala, njihovo izrezivanje i zavarivanje, obradu drvenih svirala itd.

Protiv radionica govori i praksa koja se vrlo dugo održava. Naručivalac, obično crkveno stariještvo ili samostan priskrbuje sav potrebni materijal, kupuje ga i dovozi često iz velikih udaljenosti, brine se i za druge potrebne majstore (pojasara, kovača, stolara pa i zidara) i posebno ih plaća, kako se lijepo može vidjeti iz starih računa. Orguljar daje samo svoj stručni posao.

Razumljivo je da stari orguljari kod ovakve raspodjele posla nemaju mnogo prtljage i vrlo su pokretni i nalik ptici selici stalno na putu. Njihov je »akcioni radius« nerijetko zapanjujući širok, kako ću imati jednom drugom prilikom mogućnost pokazati. Takvih podataka ima i u našim arhivima. Zato i jest vrlo velika šteta što iz varaždinskih zapisnika ne doznajemo orguljarovo ime ili bar njegovu narodnost. Možda bismo ga tada mogli identificirati.

Budući da je u Varaždinu prisutna orguljarska žena, čini se da je orguljar ondje imao kroz duže vrijeme posla. Ovo nas navodi na pomisao da je radio ili na nekom većem poslu (temeljiti popravak orgulja ili pregradnja) ili je možda baš gradio orgulje za gradsku župnu crkvu. Ja sam više sklon ovoj drugoj pretpostavci.

A sada evo samog teksta sudskog zapisnika, koji sam radi lakšeg razumijevanja čitaocu kušao u zamršenijim dijelovima protumačiti.

»Item der Riemer¹ vnd sein Weyb vnd die Orgelmaistrin² haben gehuert³ vnd gescholten, vnd die Orgelmaistrin hat VII guetter⁴ swarczer⁵ Warczeichen⁶ darfontragen die Hautt gleich voll guetter Sleg⁷, vnd in der Fre(i)ung⁸. Do habn⁹ die Herrn¹⁰ errkannt, Scheltwort¹¹ vmb¹² Scheltwortt, aber der Orgelmaistrin fur ain yedez¹³ Warczaichen C d¹⁴, der sein VII gebesen.¹⁵ Vmb die Freijung sol sy dez¹⁶ Richter Huld vinden.«¹⁷

U slobodnijem prijevodu bilješka glasi: »Zatim remenar i njegova žena te orguljarica, koji su se počupali i psovali; majstorica je pobrala 7 dobrih crnih masnica i čvrstih batina¹⁸, i to na sajmu. Gospoda su tada presudila: psovka (neka bude) za psovku; a orguljarici (neka bude) za svaku masnicu po 100 denara, a masnica je bilo sedam. A zbog onog što je (to) bilo na sajmu, sudac neka joj oprost.«

BILJEŠKE

¹ Tanodi Zl. — Wissert A., Poviestni spomenici slob. i kraj. grada Varaždina. Varaždin 1944, sv. 2, dio II str. 134.

² Riemer, remenar

³ Doslovno: orguljarska majstorica tj. žena org. majstora

⁴ gehaart (od haaren), vući za kosu, čupati se

⁵ guter

⁶ schwarzer

⁷ Wahrzeichen, masnica

⁸ guter Schläge, dobranih udaraca

⁹ Freijung, sajam

¹⁰ Da haben

¹¹ Herren, gospoda od magistrata

¹² vmb = um

¹³ für ein jedes

¹⁴ C d = centum denarium tj. 100 denara. U Tanodijevu štampanom tekstu na ovom se mjestu potkrala pogreška u čitanju. Tanodi piše »C Ph«, što nema smisla. Svravnivši tekst s izvornikom, našao sam da se iza rimske brojke C nalazi goticom napisano slovo »d«, što je katica za denar (novčana vrijednost tada u nas kurentna).

¹⁵ gewesen

¹⁶ soll sie des

¹⁷ finden

¹⁸ doslovno bi bilo: koža podjednako puna dobrih (čvrstih) udaraca.